

Asielbeleid: slalommen tussen geheim beleid en onzinnige voorstellen

Carolus Grütters*

Welke bestuurskundige inzichten kunnen helpen bij een succesvol asielbeleid? Om die vraag te kunnen beantwoorden, moet duidelijk zijn wat het doel van het asielbeleid is en op welke wijze dat doel kan worden bereikt met de overwogen beleidsopties. In deze bijdrage geef ik een overzicht van het Nederlandse asielbeleid sinds 1914. Daarbij ga ik onder meer in op de discrepanties tussen verschillende vormen van asielbeleid, het gebrek aan kenbaarheid van dat beleid en het verschil tussen retoriek en praktijk. Ook maak ik enkele kanttekeningen bij de recente asielplannen van het kabinet-Schoof. Het doel van recente 'asielnoodmaatregelen' blijkt niet zozeer het asielbeleid zelf, maar meer het suggereren van krachtdadig handelen en het angst aanjagen bij degenen die het betreft. Het antwoord op de vraag naar succesvol asielbeleid begint derhalve met het onderkennen van de noodzaak van het maken van onderscheid tussen redelijkheid en onzin: tussen hoop en angst.

1. Introductie

Voor dit themanummer is mij de vraag voorgelegd welke bestuurskundige inzichten kunnen helpen bij een succesvol asielbeleid. Om die vraag te kunnen beantwoorden, moet duidelijk zijn wat het doel van het asielbeleid is en op welke wijze dat doel kan worden bereikt met de overwogen beleidsopties.

In deze bijdrage zal ik eerst een overzicht geven van het Nederlandse asielbeleid sinds 1914. Daarbij zal ik onder meer ingaan op de discrepanties tussen de verschillende vormen van asielbeleid, het gebrek aan kenbaarheid van dat beleid en het verschil tussen retoriek en praktijk. Ik zal afsluiten met enkele kanttekeningen bij de recente asielplannen van het kabinet-Schoof.

2. Welk asielbeleid?

Er zijn op zijn minst vier uiteenlopende vormen van asielbeleid: (1) het asielbeleid zoals dat blijkt uit geheime stukken; (2) het asielbeleid zoals verwoord in regeerakkoorden, of debatten met de verantwoordelijke minister of staatssecretaris; (3) het asielbeleid zoals daarover in de media wordt bericht; en (4) het asielbeleid zoals dat in de wetenschap wordt geanalyseerd.

* Mr. dr. Carolus Grütters is research fellow bij het Centrum voor Migratierecht, Radboud Universiteit, Nijmegen.

Hein de Haas heeft in zijn in 2023 verschenen boek *Hoe migratie echt werkt* een aantal zaken duidelijk gemaakt: (a) de politieke retoriek (over asielmigratie) heeft vrijwel niets met de werkelijkheid te maken, (b) de berichtgeving in de media over asielbeleid gaat vooral over uit hun verband gerukte incidenten, en (c) de academische literatuur over asielbeleid wordt vooral door de bestuurders genegeerd (De Haas, 2023). Of anders gezegd: er is een groot verschil tussen het beleid zelf en de wijze waarop daarover in verschillende gremia wordt gesproken.

Een van de kenmerken van overheidsbeleid is dat het, in principe, openbaar is. Het asielbeleid wordt echter tot op de dag van vandaag gekenmerkt door een geheim karakter. Dat zorgt er onder meer voor dat het beleid grillig kan zijn en dat er weinig verantwoording over wordt afgelegd. Bijkomend probleem voor mij is dat ik niet weet wat ik niet weet.

3. Een stukje geschiedenis

Ten tijde van de Eerste Wereldoorlog (1914-1918) bestond er nog geen (juridische) definitie van het begrip *vluchteling*, laat staan dat er beleid bestond voor de opvang van vluchtelingen.¹ Direct na de inval in 1914 van Duitsland in België verklaarde Nederland zich neutraal en ontvluchtten ongeveer een miljoen Belgen van de in totaal 7,5 miljoen het oorlogsgeweld naar Nederland. De meesten daarvan keerden binnen een jaar weer terug, maar ongeveer 135.000 Belgen bleven tot 1918 in Nederland, dat begin 1914 ongeveer 6 miljoen inwoners telde. De opvang van die vluchtelingen werd aanvankelijk overgelaten aan het particuliere initiatief en kerkelijke actiescomités.

In de praktijk betekende dat doorgaans de katholieke kerk, omdat de veronderstelling was dat vrijwel alle gevluchte Belgen katholiek waren. Het neutrale Nederland betoonde zich gastvrij, maar in de grensstreken van Noord-Brabant en Limburg was het 'een chaotische toestand'.² De rijksoverheid betaalde aanvankelijk alleen een vergoeding aan Nederlanders die tijdelijk een Belgische vluchteling in huis opnamen: f 0,35 voor een volwassene per dag en f 0,20 voor een kind per dag. Dat bleek echter onvoldoende. Vanaf 1915 zorgde de rijksoverheid voor enkele groot-schalige vluchtelingenkampen waarvan de inrichting ronduit slecht was. De kosten van de opvang werden destijds door de rijksoverheid als te hoog gekwalificeerd. Een van de bezuinigingsmaatregelen in de winter van 1916 was om de verwarming van de slaapzalen uit te zetten. Ook de hygiëne was slecht. Alleen al op de begraafplaats van Nunspeet liggen op een apart Belgisch deel, 250 Belgische kinderen begraven die ten gevolge van besmettelijke ziekten in het vluchtelingenkamp in de winter van 1915 overlijden.

- 1 Het abstracte concept vluchteling is voor het eerst gedefinieerd in de 1951 *Refugee Convention*.
- 2 Vijf Eeuwen Migratie (<https://vijfeeuwenmigratie.nl/migratiebeweging/belgische-vluchtelingen-nederland-tijdens-de-eerste-wereldoorlog>); De Lage Landen (<https://www.de-lage-landen.com/article/gastvrij-met-mate-vluchtelingen-in-nederland-van-de-belgen-in-1914-tot-afghanen-en-oekrainers-nu>).

De rijksoverheid had wel een uitdrukkelijke taak bij de opvang van zo'n 35.000 (hoofdzakelijk) Belgische militairen die naar Nederland waren gevlucht. Die moesten op grond van het oorlogsrecht tot het einde van de oorlog in speciaal daarvoor gebouwde interneringskampen verblijven.

In de aanloop naar de Tweede Wereldoorlog kwamen er vluchtelingen uit Duitsland naar Nederland. Onder die vluchtelingen bevonden zich niet alleen Joden maar ook Roma, Sinti en leden van andere etnische groeperingen die volgens de nazi's niet tot het 'Arisch ras' zouden behoren. Die konden tot 1934 zonder al te veel moeite Nederland binnenkomen, maar daarna werd dat moeilijk. De minister van Justitie schrijft daarover (Nationaal Archief, 1934):

'Hierbij merk ik op dat m.i. behoudens enkele gevallen in het algemeen geen beroep op het asielrecht gedaan kan worden. De positie der Joden in Duitsland moge betreurenswaardig zijn; om voor asielrecht in aanmerking te komen is meer nodig.'

Uit Duitsland gevluchte joden werden alleen nog tijdelijk toegelaten; andere vluchtelingen werden geweigerd of moesten, als ze al in Nederland verbleven, zoveel mogelijk terugkeren. Na de Reichskristallnacht in 1938 werden ook Duitse joden aan de grens geweigerd en teruggestuurd. Althans, dat was het formele beleid (Vijf Eeuwen Migratie). De opvang werd wederom vooral overgelaten aan het particuliere initiatief en Joodse organisaties.³ Het officiële asielbeleid van de Nederlandse overheid was keihard. In 1938 schrijft minister Goseling van Justitie:

'In verband met den toestand in Duitsland is een nadere toestrooming van Joodse vluchtelingen naar ons land te verwachten (...) In het algemeen dient de grens (...) ook voor deze nieuwe vluchtelingen gesloten te blijven.' (Jansen, 2018).

Opmerkelijk is ook het verschil in toonzetting door Koningin Wilhelmina. Waar zij in haar troonrede van 1914 nog sprak van enig medeleven: 'Diep begaan met het lot van alle volken, die in den krijg zijn medegesleept, draagt Nederland de buitengewone lasten die het worden opgelegd gewillig en ontvangt met open armen alle ongelukkigen die binnen zijne grenzen eene toevlucht zoeken', ontbrak een dergelijke compassie in de periode 1940-1945 met het lot van joodse vluchtelingen volledig.⁴

3 Zoals het 'Comité voor Bijzondere Joodsche Belangen en het Comité voor Joodsche Vluchtelingen'. Daarnaast werd er ook opvang georganiseerd vanuit de Nederlandse universitaire gemeenschap: het 'Comité van Nederlandsche Hoogleraren ten behoeve van Joodsche Studeerenden en Afgestudeerden uit Duitschland'.

4 Volgens Hans Knoop zou de historicus Loe de Jong, de speechschrijver van Wilhelmina, hebben gezegd dat zij [Wilhelmina] de alinea's over het lot van de loden weglief; *Parool* 19 december 2020, 'Wilhelmina gaf nauwelijks aandacht aan de Jodenvervolgung'.

In de eerste decennia na het einde van de Tweede Wereldoorlog kwamen asielzoekers vooral uit het Oostblok, waar zij behoorden tot de intelligentsia van hun land. In de ontvangende landen werden zij afgeschilderd als ‘helden’ (Walaardt, 2012). Omdat de destijds geldende Vreemdelingenwet van 1849 het concept vluchteling niet kende, werden aparte (geheime) Vreemdelingencirculaires uitgebracht waarin precies stond aan welke voorwaarden moest worden voldaan om *als vluchteling* te worden toegelaten tot Nederland.⁵ Het toepassen van die regels leidde tot het onderscheid tussen ‘echte’ en ‘onechte’ vluchtelingen (Walaardt, 2012, Nationaal Archief, 1973). Dat was dus geen wettelijk, maar een beleidsmatig onderscheid.⁶ Daarbij werd ook gewaarschuwd voor een mogelijk ‘aanzuigende’ werking indien er te gemakkelijk een reis-en-verblijfpas werd afgegeven, of indien het beleid afweek van dat in de omliggende landen (Walaardt, 2012). Tegelijkertijd bood het de ruimte om ten opzichte van de buitenwacht vooral het restrictieve karakter van het asielbeleid te schetsen, en in concrete zaken een ander beleid te voeren. Anders gezegd, het onderscheid tussen beleid en praktijk was toen substantieel, en ook toen was de bestuurlijke houding: niet hier. Daarnaast wordt het asielbeleid in deze periode gekenmerkt door extreme achterdocht en worden vluchtelingen die niet in de categorie ‘beroemde intellectueel’ vallen, afgeschilderd als communistische spionnen: ‘Het gevaar is groot dat Nederland, bij toelating van bedoelde vreemdelingen uit Oostelijk Europa, het paard van Troje binnenhaalt’ (Nationaal Archief, 1945).

In de eerstvolgende Vreemdelingenwet (van 1965) wordt voor het eerst het begrip *vluchteling* gedefinieerd, zoals dat in het VN Vluchtelingenverdrag van 1951 staat: ‘Vreemdelingen die afkomstig zijn uit een land waarin zij gegronde redenen hebben te vrezen voor vervolging wegens hun godsdienstige of politieke overtuiging of hun nationaliteit, dan wel wegens het behoren tot een bepaald ras of tot een bepaalde sociale groep’. Desalniettemin worden, direct na de invoering van de nieuwe vreemdelingenwet, de meeste vluchtelingen niet op grond van de Vreemdelingenwet, maar op grond van het nieuwe Vreemdelingenbesluit (een algemene maatregel van bestuur) toegelaten, als ze een zogenoemde Mandaatverklaring hebben, die is afgegeven door de VN Hoge Commissaris voor Vluchtelingen (UNHCR). In de periode 1967-1972 worden ruim duizend vluchtelingen toegelaten op basis van een dergelijke Mandaatverklaring en slechts zeven vreemdelingen *als vluchteling* op grond van artikel 15 Vreemdelingenwet (Ten Doesschate, 1993).

Deze handelwijze is kenmerkend voor het Nederlandse asielbeleid in de jaren zestig en zeventig: er is weliswaar een wettelijke grondslag om asielzoekers een verblijfsvergunning als vluchteling te verstrekken, maar de voorkeur wordt gegeven aan het honoreren van een verzoek van de UNHCR. De eerste vorm is het realiseren van een recht; het tweede betreft veeleer het honoreren van een gunst. Die houding wordt onder meer ingegeven door de wens om als Nederlandse overheid te kunnen selecteren op grond van: (a) arbeidsmarktoverwegingen (we willen geen werklozen) en (b) buitenlandse politiek (we willen bevriende landen niet voor het

5 In de Vreemdelingenwet van 1849 stond slechts dat alleen vreemdelingen met voldoende middelen werden toegelaten, en zonder dergelijke middelen werden geweigerd of prompt werden uitgezet.

6 Zie de documentatie op de website van het CMR over oude en geheime beleidsregels (cmr.jur.ru.nl).

hoofd stoten). Dat betekent ook dat oneigenlijke argumenten een rol spelen bij de beoordeling of een vreemdeling in aanmerking komt voor de kwalificatie vluchteling. Niet de persoonlijke omstandigheden van ‘gegronde vrees voor vervolging’ staan dan op de voorgrond, maar de mogelijkheid om een baan te vinden en te integreren, dan wel of de asielzoeker uit een land komt waarmee Nederland vriendschappelijke banden heeft.

In de praktijk wordt vervolgens een onderscheid gemaakt tussen *oude* en *nieuwe* vluchtelingen (Cohen & Joly, 1989). De ratio daarvan is: oude vluchtelingen ontvluchten linkse dictaturen, en nieuwe vluchtelingen niet, en ‘dus’ moeten voor die verschillende categorieën andere criteria worden gehanteerd. In deze laatste categorie vallen bijvoorbeeld: Portugese dienstweigeraars die niet in een Portugese kolonie willen vechten (Walaardt, 2012), Amerikaanse dienstweigeraars die niet in Vietnam willen vechten, of Syrisch-orthodoxen en Armeniërs uit Turkije (Bronkhorst, 1990). Maar meer in zijn algemeenheid: nieuwe vluchtelingen komen niet uit het Oostblok en voldoen in toenemende mate niet aan het stereotiepe beeld van de witte intellectueel die een communistische dictatuur ontvlucht (Walaardt, 2012). Het object van het asielbeleid wijzigt derhalve. Bovendien is het begrip vluchteling niet meer geografisch of temporeel beperkt tot Europa van voor 1951 door de ratificatie van het 1967 Protocol van New York.

Het gegeven dat de buitenlandse politiek van Nederland in toenemende mate van invloed is op de samenstelling van de groep van vluchtelingen, die via mandaatverklaringen worden toegelaten tot Nederland, zorgt ook voor aanvaringen tussen de Vertegenwoordiger van de UNHCR (in Nederland) en het ministerie van Buitenlandse Zaken (Ten Doesschate, 1993; Fernhout 1990). Formeel houdt de UNHCR toezicht op de naleving van het Vluchtelingenverdrag, en de Vertegenwoordiger kan aan de regering verzoeken om bepaalde vluchtelingen (die al door de UNHCR zijn geselecteerd) toe te laten tot Nederland. Daarmee is de UNHCR een belangrijke speler in de uitvoering van het asielbeleid met betrekking tot de toelating van vluchtelingen. Voor de duidelijkheid: deze vluchtelingen hoefden niet door een Nederlandse beoordelingsprocedure; zij waren namelijk al door de UNHCR als vluchteling erkend en de verstrekking van een mandaatverklaring was voldoende voor de toelating. De vraag was alleen: wie wel en wie niet? Het herkomstland van de vluchteling blijkt dan van doorslaggevend belang voor Buitenlandse Zaken (Ten Doesschate, 1993). Vluchtelingen uit Chili kregen de voorkeur boven die uit Portugal, Iran, Irak of Turkije. In 1975 leidde dit zelfs tot een dusdanig conflict dat de Vertegenwoordiger van de UNHCR in Nederland (Brouwer) zijn taak neerlegde.

Daarnaast had de Vertegenwoordiger ook een adviserende rol in individuele asielprocedures van vreemdelingen die geen mandaatverklaring hadden, maar een zelfstandig asielverzoek in Nederland hadden ingediend en op grond daarvan als vluchteling erkend wilden worden. Die adviserende rol werd op verschillende manieren ingevuld: (a) direct persoonlijk aan de staatssecretaris van Justitie; (b) per brief aan het ministerie, of (c) tijdens zitting van de Adviescommissie Vreemdelingenzaken (Ten Doesschate, 1993). De rol van de UNHCR in het asielbeleid was daarmee substantieel. Maar naarmate het aandeel mandaatverklaringen afneemt

Carolus Grütters

ten faveure van het aandeel individuele asielverzoeken, wordt die invloed geleidelijk aan minder. In 1990, bijvoorbeeld, is het aantal uitgenodigde (en door de UNHCR geselecteerde) vluchtelingen een paar honderd naast zo'n 21.000 individuele asielzoekers in Nederland.

4. Beleid is geheim

Het is van wezenlijk belang om te vermelden dat de beleidsregels zoals die door het ministerie van Justitie al sinds de negentiende eeuw worden gehanteerd, voor een belangrijk deel niet (meer) bekend zijn of geheim.⁷ Vanaf 1920 gaat het om instructies aan degenen die belast zijn met de grensbewaking. Daarna worden er vanaf 1939 vooral aparte Vreemdelingencirculaires uitgebracht. Bijna al die circulaire bevatten formuleringen als: 'Ik moge er nadrukkelijk op wijzen, dat van het bestaan van vorenstaande regeling naar buiten niet mag blijken.'⁸

Pas in 1966 wordt een losbladige Vreemdelingencirculaire uitgebracht waarin alle beleidsregels zijn opgenomen, waaronder een apart deel voor de categorie 'vluchtelingen en staatlozen'. Maar ook die vreemdelingencirculaire is geheim. Het opschrift daarvan luidt: *uitsluitend voor ambtelijke gebruik!* Het duurt nog tot 1982 voordat asielbeleidsregels kenbaar worden voor de buitenwacht. Het lijkt onvoorstelbaar, maar advocaten en vluchtelingenorganisaties hadden, tot 1982, geen inzage recht in de gehanteerde beleidsregels.

7 Het ministerie van Justitie bewaart geen circulaire. Een groot deel van de vreemdelingencirculaire bevond zich in de collectie van het Marechausseemuseum in Buren. Dat museum is echter in 2023 gesloten. Het grootste deel van deze oude circulaire is te vinden op de documentatie website (cmr.jur.ru.nl).

8 Vreemdelingencirculaire no. 8 (geheim), nr. R-831, van 22 november 1939, van toenmalig minister Gerbrandy van Justitie.

Figuur 1 Voorblad vreemdelingencirculaire 1966

Vreemdelingencirculaire

uitsluitend voor ambtelijk gebruik!

**deel A en
deel B**

Ministerie van Justitie / Hoofdafdeling Vreemdelingenzaken en Grensbewaking

---

Daarnaast is Justitie erg vindingrijk. Naast de incidentele vergunningverlening vanwege het zijn van vluchteling (de zogenoemde A-status) werd vooral (aan vluchtelingen uit bevriende landen) een verblijfsvergunning verleend als asielgerechtigde: de zogenoemde B-status. Zo werden de kool en de geit gespaard: de vreemdeling werd niet uitgezet en het bevriende land werd niet geconfronteerd met de politiek beladen constatering dat het vluchtelingen creëerde. Naast de A- en B-status bestonden ook de C-status (op humanitaire gronden) en de D-status: die van gedoogde.⁹ En met die laatste vorm zijn we terug bij de situatie van vóór de Tweede Wereldoorlog, toen het algemene beleid was dat vreemdelingen, onder wie

9 Een 'gedoogde' was een vreemdeling van wie het asielverzoek in eerste aanleg was afgewezen, maar die in verband met de algehele situatie in het land van herkomst niet gedwongen kan worden verwijderd. De gedoogde kan in dat geval een voorwaardelijke vergunning tot verblijf (vvtv) krijgen. Deze status moet worden onderscheiden van die van 'ontheemde': een vreemdeling van wie het asielverzoek in het geheel niet in behandeling wordt genomen, dus bij voorbaat al op de stapel wordt gelegd, juist vanwege het grote aantal verzoeken. In afwachting van een verandering in het land van herkomst, verkrijgt de ontheemde een vvtv.

ook vluchtelingen, niet de in de wet voorziene *reis-en-verblijfpas* kregen, maar eenvoudig werden gedoopt (Böcker, 1998; Leenders, 1998).

Het onderscheid tussen de verschillende statussen betrof niet alleen de formele betiteling, maar ook het pakket aan rechten waarop een beroep kon worden gedaan: de A-status gaf de meeste rechten, en de D-status de minste. Overigens werd het onderscheid tussen A- en B-status op 1 maart 1988 opgeheven na een uitspraak van de rechter.¹⁰ Met de invoering van de Vreemdelingenwet 2000 is het onderscheid helemaal verdwenen. Er zijn nog wel verschillende grondslagen om een status te verkrijgen, maar het pakket aan rechten waarop een vreemdeling met een asielverblijfsvergunning (statushouder) recht heeft, is identiek. Tot 2000 kwam het vaak voor dat statushouders doorprocedeerden uitsluitend om een ruimer pakket aan rechten te verkrijgen. Sinds 2001 hoeft dat dus niet meer.

5. Recent asielbeleid

Sinds de invoering van de volledig herziene Vreemdelingenwet 2000 is er eigenlijk weinig veranderd. Het asielbeleid is weliswaar formeel getransformeerd van een nationale kwestie tot een Europese aangelegenheid, maar de afstemming met de buurlanden was er altijd al. De eenvormigheid onder het Europese Unierecht is op papier al in 2001 gerealiseerd in de Europese Verordeningen en Richtlijnen van het Gemeenschappelijk Europees Asielsysteem. Er is alleen – nog steeds – geen uniforme toepassing. Tegelijkertijd wordt wel de suggestie gewekt dat asielbeleid vooral nationaal beleid is, terwijl zo'n 90% van de asielregels Unierecht is en het nationale asielbeleid zich dus beperkt tot de speelruimte die het Unierecht aan de lidstaten laat.

De retoriek ten aanzien van het asielbeleid is ook niet nieuw: de angst voor de grote aantallen, de vermeende aanzuigende werking, en de racistische bewering dat vluchtelingen slechts opportunistische arbeidsmigranten zijn die geweerd moeten worden omdat ze een andere cultuur, identiteit of religie hebben. Het zijn beweringen die direct en uitsluitend gerelateerd zijn aan onderbuikgevoelens. Wetenschappelijk onderzoek wijst namelijk precies het tegenovergestelde uit: er is geen aanzuigende werking, vluchtelingen blijken ook gewoon mensen te zijn, en zowel asielzoekers als vluchtelingen zijn per saldo gunstig voor de schatkist (CBS, 2024; Grütters, 2006, 2011; 2016; Vervliet & Heyma, 2024). *Als* ze tenminste mogen werken. Tot voor kort bestond er voor asielzoekers – dus tijdens de procedure – alleen een beperkte mogelijkheid om een aantal weken per kalenderjaar te werken. Asielzoekers kunnen nu echter al na zes maanden volledig aan de slag, althans in theorie. In de praktijk heeft iedere werkende een burgerservicenummer nodig, dat door de gemeente wordt uitgegeven, maar de meeste gemeenten hebben in de verstreking daarvan een enorme achterstand: begin 2022 waren er 8000 wachtenden; eind 2024 zijn dat er 18.000.

10 Afdeling Rechtspraak Raad van State 29 februari 1988.

Als je de verkiezingsprogramma's en de daaraan verwante regeerakkoorden van alle kabinetten sinds die van Den Uyl (1972-1977) naast elkaar legt, dan maakt het weinig uit welke partijen de regering vormen. De toonzetting met betrekking tot asiel verschilt weliswaar, maar in de praktijk maakt het niet veel uit welke partij de staatssecretaris (of minister) levert die verantwoordelijk is voor het asielbeleid. In vijf decennia komen alle grote partijen aan bod: VVD (6 keer), PvdA (4), CDA (3), D66 (3), LPF (1) en PVV (1). Het enige dat expliciet niet wordt vermeld, is dat het grootste deel van het asielbeleid door de gezamenlijke EU-lidstaten wordt afgesproken (zoals in het Gemeenschappelijk Europees Asielstelsel (1999) en het Asiel- en Migratiepact van de EU (2024)). Het nationale asielbeleid gaat derhalve over details. Daarbij wordt veelvuldig de kwalificatie 'streng doch rechtvaardig' gebruikt en de 'verzekering' dat voor echte vluchtelingen altijd plaats is; alsof er ook valse of onechte vluchtelingen zouden zijn.

Desalniettemin hameren vrijwel alle kabinetten op dezelfde punten: minder asielzoekers, snellere afhandeling, opvang in de regio, het belang van Europees asielbeleid, een evenredige verdeling van vluchtelingen over de lidstaten, en snellere terugkeer van uitgeprocedeerden. Die beleidsdoelstellingen worden dan geardeerd met suggesties dat Nederland al heel erg veel doet en dat het best wat minder mag. Het merendeel van deze kwalificaties is een eufemisme.

Met *snellere afhandeling* wordt bedoeld op het wegwerken van de zelf veroorzaakte achterstanden. Daar wordt al in de jaren tachtig voor gewaarschuwd. In 1983 is de gemiddelde doorlooptijd van een asielprocedure 32 maanden (Bronkhorst, 1990). Op dit moment is dat niet veel beter: een wachttijd van bijna twee jaar voordat de IND een nader gehoor afneemt, is niet uitzonderlijk (en dat is pas de praktische start van de procedure). Die vertraging heeft alles te maken met de manier van financiering van de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) en in wezen ook het Centraal orgaan Opvang Asielzoekers (COA). Die is namelijk gebaseerd op kortetermijnplanning: als er in het huidige kwartaal minder aanbod is van te behandelen dossiers dan in het vorige kwartaal, dan worden er in het volgende kwartaal medewerkers ontslagen. Dat betekent onder meer, juist vanwege de schommelingen in het aanbod van asielzaken, dat je met een zekere regelmaat nieuw personeel moet werven. Dat kun je lang volhouden als er een ruim aanbod is van potentiële medewerkers, maar dat is al jaren niet meer het geval. In soortgelijke zin veroorzaakt de politieke waan van de dag allerlei beleidswijzigingen die uitsluitend compliceren en vertragend werken en daardoor contraproductief zijn (Böcker & Terlouw, 2013; Grütters, 2003). Beleidswijzigingen die in de jaren zestig en zeventig een paar keer per jaar voorkomen en een paar bladzijden tekst omvatten, beslaan inmiddels elke maand vele dichtbedrukte pagina's onder verschillende benamingen zoals: wijziging vreemdelingencirculaire, werkinstructie en informatiebericht; en die laatste varianten zijn (nog steeds) niet allemaal openbaar.

Met de *opvang in de regio* wordt de verantwoordelijkheid voor het asielbeleid feitelijk buiten de EU gelegd. Het idee daarachter is dat asielzoekers veel beter in de grenstreken van het conflictgebied kunnen worden opgevangen. Daarbij wordt echter onvermeld gelaten dat al jaar en dag ongeveer 95% van alle asielzoekers

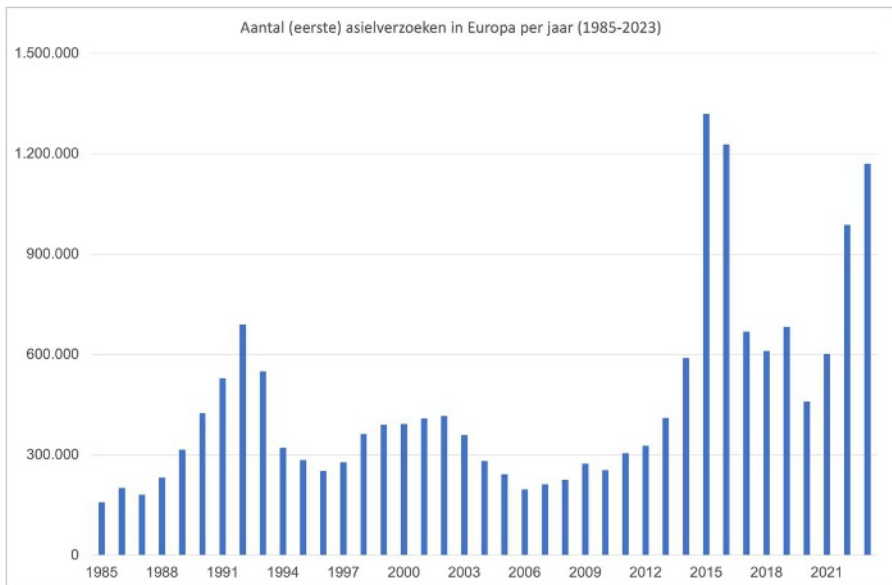
noodgedwongen in de regio (van het conflict) verblijft, van wie een deel door de UNHCR wordt opgevangen. Uitbreiding van de financiële middelen van de UNHCR zou dan ook voor de hand liggen als de opvang in de regio serieus zou worden genomen. Het tegenovergestelde gebeurt echter: de vrijwillige bijdragen door zowel de EU als individuele lidstaten van de EU aan de UNHCR zijn in de afgelopen jaren structureel gedaald.¹¹

Met het belang van het *Europese* asielbeleid wordt vooral verwezen naar het voorkomen van de zogenoemde *aanziigende werking*, het idee dat een asielzoeker aan de hand van een aantal criteria zelf bepaalt naar welk land hij zal vluchten, én dat nationaal beleid daarop van invloed is. Een fenomeen dat ik herhaaldelijk heb onderzocht, maar waarvoor ik nooit enig bewijs heb kunnen vinden (Grütters, 2006, 2011; 2016; zie ook Kahmann et al., 2023). Ik meen daarom te mogen stellen: aanziigende werking bestaat niet; dat wil zeggen, het bestaat alleen in de hoofden van politici.

Met een *evenredige verdeling* over de lidstaten wordt de suggestie gewekt dat er heel erg veel asielzoekers naar Nederland komen en veel meer dan redelijk zou zijn. Ook hier wijzen de feiten in een andere richting. Als je kijkt naar de absolute aantallen eerste asielverzoeken in Europa, dan zie je een sterk fluctuerende instroom.¹² Dat is verklaarbaar omdat de omvang van het aantal nieuwe asielzoekers direct afhankelijk is van het ontstaan en voortduren van oorlog en geweld. In Figuur 2 staan de absolute aantallen (eerste) asielverzoeken per jaar die in Europa als geheel zijn gedaan in de periode 1985-2023.

- 11 De bijdragen van de EU aan de UNHCR waren (in miljoenen US Dollars): 418 (2018), 473 (2019), 522 (2020), 326 (2021), 255 (2022), 261 (2023), 205 (2024); in zeven jaar tijd dus een halvering. De bijdragen van NL aan de UNCHR zijn: 79 (2018), 72 (2019), 93 (2020), 92 (2021), 110 (2022), 97 (2023), 79 (2024); deze is dus tot 2022 met ongeveer 30% toegenomen, maar daarna weer even hard gedaald naar het niveau van 2018. Een mogelijke verklaring kan worden gevonden in de toename van het aantal bilaterale overeenkomsten waarbij direct aan landen 'in de regio' geld wordt overgemaakt en dus niet meer via de UNHCR.
- 12 Het onderscheid tussen een eerste asielverzoek en een opvolgend asielverzoek is belangrijk. Een eerste asielverzoek verwijst per definitie naar een nieuw persoon die om internationale bescherming vraagt. Bij een opvolgend verzoek is dat niet het geval: dan gaat het om het hernieuwen van een procedure door dezelfde persoon. Dit onderscheid is van belang omdat de IND in dossiers telt en dan is het aantal verzoeken van belang. Het COA telt echter in bedden en dus in personen.

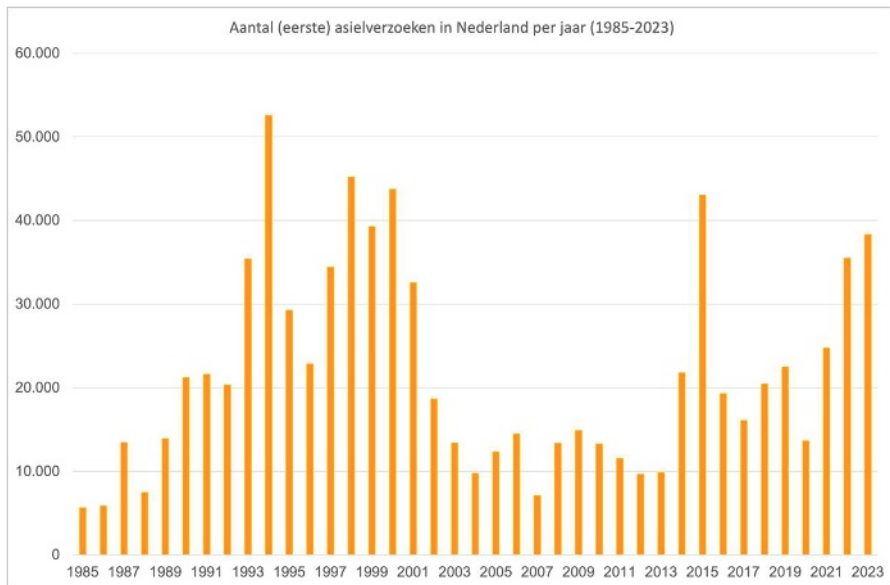
Figuur 2 Europa (bron: eigen bewerking van data van Eurostat, UNHCR en IND)

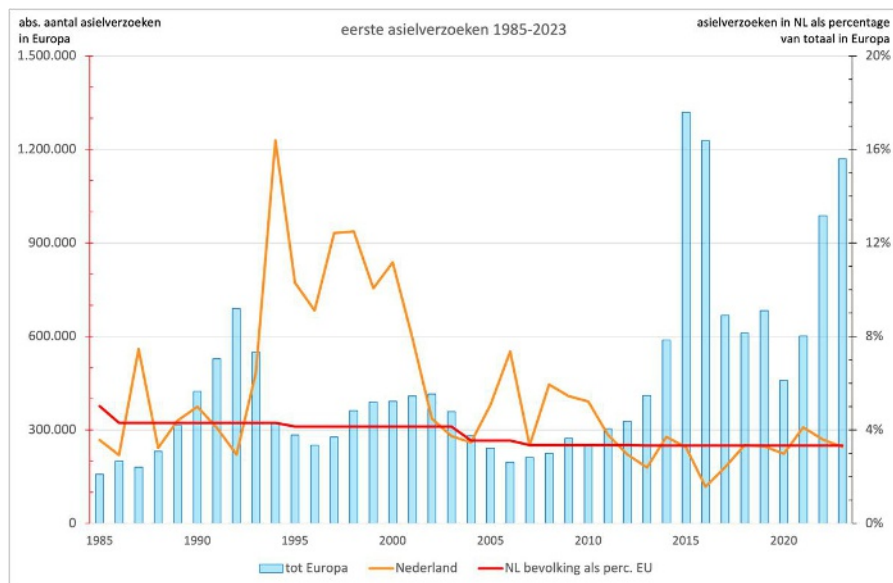
In Figuur 3 staat voor dezelfde periode het aantal eerste asielverzoeken dat per jaar in Nederland is ingediend.

Carolus Grütters

Figuur 3 Nederland (Bron: eigen bewerking van data van Eurostat, UNHCR en IND)

De pieken en dalen corresponderen met het ontstaan en beëindigen van oorlogen en conflicten. Daardoor is het absolute aantal geen interessante maatstaf, als het gaat om een evenredige *verdeling* van asielzoekers. Daarvoor moet je kijken naar het percentage van het totaal aantal ingediende asielverzoeken. Die percentages (m.b.t. Nederland) staan in Figuur 4: dat is de relatieve instroom. De vraag in hoeverre dat percentage veel of weinig is, kan worden beantwoord door het percentage asielverzoeken van een land te vergelijken met een voor alle landen van Europa stabiele norm zoals het inwonertal als percentage van de Europese bevolking. Het verschil tussen het percentage inwoners en het percentage asielverzoeken in een jaar is dan een indicatie voor de vaststelling dat een land meer of minder dan de norm opneemt.

Figuur 4 Relatieve instroom in Nederland

Als de instroom van (eerste) asielverzoeken volstrekt evenredig zou zijn verdeeld over alle lidstaten van de EU met inbegrip van het VK, Noorwegen, Zwitserland, Liechtenstein en IJsland, dan zou de relatieve instroom voor elke lidstaat een horizontale lijn laten zien. In Figuur 4 is dat voor Nederland de rode lijn. Aangezien de EU sinds 1985 een aantal keren is uitgebreid, is het percentage voor Nederland iets gedaald van bijna 4,5% in 1985 tot zo'n 3,5% in 2023 van de totale bevolking van de EU.

Wat er in werkelijkheid is gebeurd, laat de oranje lijn zien. Opvallend is het royale aandeel dat Nederland heeft in de periode 1994-2001, de periode waarin vooral ex-Joegoslaven naar Nederland komen vanwege de Balkanoorlog. In die periode komt er meer dan het dubbele aantal asielzoekers naar Nederland dan je zou verwachten op basis van een normatieve verdeling. Dat is te meer opvallend omdat het argument dat er dan wel een grote kans op een status zou zijn, in het geheel niet opgaat.¹³ Een tweede constatering bij dit overzicht is dat de forse toename in 2015 en 2016 in Europa van asielzoekers uit Syrië, in Nederland *niet* te zien is. Er komen weliswaar in 2015 in absolute zin tweemaal zoveel asielzoekers naar Nederland in vergelijking met 2014, maar in 2016 is dat maar de helft: slechts 1,6% van alle asielzoekers die naar Europa komen, meldt zich in Nederland: dat is een relatief laagterecord. Verder schommelt het percentage eerste asielverzoeken dat in Nederland wordt ingediend (t.o.v. het totaal in Europa ingediende verzoeken), met uit-

13 Joegoslaven kregen aanvankelijk een tijdelijke ontheemdenstatus waardoor ze buiten de asielprocedure konden worden gehouden omdat ze – zo was de veronderstelling – snel zouden terugkeren als de oorlog was beëindigd.

zondering van de periode 1994-2001, rond het normpercentage (het percentage op grond van het bevolkingsaandeel).

Het sluitstuk van ieder vreemdelingenbeleid is dat degenen die geen verblijfsvergunning krijgen, uiteindelijk dienen te *vertrekken*. In onze huidige samenleving kan dat echter niet altijd. We leven niet meer in de Middeleeuwen, toen ongewenste vreemdelingen buiten de stadsmuren konden worden gezet onder het motto: zoek het maar uit. Het uitzetten – of gedwongen vertrek – uit Nederland kan alleen worden gerealiseerd indien de vreemdeling: (a) reisdocumenten heeft en (b) er bovendien een land is dat de vreemdeling wil toelaten. En dat zijn twee vereisten waar de Nederlandse overheid geen volledige controle over heeft.

6. Oekraïne

De vluchtelingen uit Oekraïne vormen een bijzondere categorie. Zij vallen onder de Tijdelijke Beschermingsrichtlijn (TBRi) en worden aangeduid als ontheemden. Voor hen geldt dat zij, *omdat* zij de oorlog in Oekraïne zijn ontvlucht, direct tijdelijke bescherming krijgen. Strikt genomen zijn het dus geen asielzoekers die een procedure moeten doorlopen. Complicerende factor is echter dat bij de implementatie van de TBRi in Nederland destijds door minister Verdonk is gekozen voor de merkwaardige constructie dat degenen die vallen onder de TBRi *wel* een asielverzoek worden geacht in te dienen dat vervolgens *niet* behandeld zal worden. Daardoor hebben ontheemden uit Oekraïne in Nederland, in tegenstelling tot alle andere EU-lidstaten, geen (tijdelijke) verblijfsvergunning maar slechts rechtmatig verblijf *omdat de uitzetting vooralsnog achterwege blijft*.

7. Kabinet-Schoof

In essentie wijkt het hoofdlijnenakkoord van het kabinet-Schoof niet af van alle eerdere regeerakkoorden voor wat betreft asiel. Een verschil is wel dat de gehanteerde terminologie in superlatieven is gegoten ('strengste toelatingsregime voor asiel ooit') en dat vooral de schijn van krachtige maatregelen wordt gewekt ('het omvangrijkste pakket voor grip op migratie'). In de vakliteratuur wordt dat omschreven als '*illusion politics*' (De Haas, 2023; Massey, 1999). Opvallend is dat de voorstellen van het kabinet-Schoof, alhoewel ze al in mei 2024 zijn aangekondigd en als dringend noodzakelijk zijn gekwalificeerd, nog steeds niet zijn uitgewerkt of ingevoerd.

Een nadere bestudering van de voorstellen uit de asielnoodmaatregelenwetbrief van oktober 2024 laat echter een principiële verschil zien met eerdere kabinetsplannen ten aanzien van asiel. Ze zijn namelijk voor een belangrijk deel onhaalbaar, contraproductief, inefficiënt of – als ik het scherp mag formuleren – ronduit absurd. Hierna zal ik een paar van die voorstellen toelichten. Eerst vanuit de optiek van de redelijkheid. Daarna vanuit de populistische optiek van onzin.

8. Redelijkheid

Voorstel 1 betreft het afschaffen van de vergunning *onbepaalde* tijd asiel en het verkorten van de geldingsduur van de vergunning *bepaalde* tijd asiel van vijf naar drie jaar. In de huidige praktijk krijgt een statushouder eerst een vergunning voor vijf jaar, waarna deze kan naturaliseren tot Nederlander of een verblijfsvergunning voor onbepaalde tijd kan krijgen. Als deze laatste variant wordt afgeschaft (en het naturaliseren moeilijker wordt gemaakt) betekent dit dat er opnieuw een vergunning voor bepaalde tijd moeten worden aangevraagd. Dat betekent dat de IND niet één keer het dossier beoordeelt, maar elke drie jaar; daartoe ontbreekt de capaciteit.

Voorstel 2 betreft het intrekken van bestaande asielvergunningen van statushouders uit Syrië. Het is duidelijk dat de aankondiging hiervan enorme beroering heeft veroorzaakt onder deze statushouders. Los van de vraag of dit wellicht de bedoeling was, is het onhaalbaar. Het kabinet gaat niet over het veilig verklaren van een land als Syrië, ook niet van delen daarvan (een soortgelijke discussie woedde in 2023 in het VK ten aanzien van het veilig verklaren van Rwanda). Daarnaast is op het moment van schrijven de situatie in Syrië uiterst onzeker.¹⁴

Voorstel 3 betreft grenscontroles aan de grens met België en Duitsland. Dat kan, maar dan moet er wel sprake zijn van ‘ernstige bedreiging voor de openbare orde’ (Grütters & de Waele, 2024). Daar is op dit moment geen sprake van. En ook al zou dat op enig moment wel het geval zijn, dan nog is het feitelijk onmogelijk om duizend km grens tussen Nederland en de buurlanden effectief te controleren. Daartoe ontbreekt de capaciteit en een reële controle zou een fors nadelig effect hebben op veel economische activiteiten. Er rijden naar schatting elke dag 50.000 vrachtwagens de grens over. Het controleren daarvan zou enorme files doen ontstaan. Bovendien heeft deze maatregel niets met asielbeleid te maken. De maatregelen met betrekking tot het terugsturen van asielzoekers die in een ander land de behandeling van hun asielverzoek moeten afwachten, zijn namelijk al Europees geregeld in de zogenoemde Dublinverordening.

Voorstel 4 betreft de intrekking van de Spreidingswet. Het doel van de Spreidingswet is om alle gemeenten structureel een evenredig deel van alle asielzoekers op te laten vangen, en niet om dat over te laten aan een beperkt deel van de 342 gemeenten en Ter Apel in het bijzonder. Het intrekken van de Spreidingswet zal de problematiek van de opvang alleen maar verergeren en zeker niet oplossen.¹⁵ Een contraproductieve maatregel derhalve, en erg kostbaar. Volgens het COA is de opvang van asielzoekers structureel 1 miljard duurder als de Spreidingswet wordt ingetrokken.

14 Het Hof van Justitie van de EU (4 oktober 2024, C-406/22, C.V., EU:C:2024:841) oordeelde dat een land alleen als geheel als veilig kan worden bestempeld – niet slechts een deel daarvan. Report of the UN Commission of Inquiry on Syria: www.ohchr.org/en/hr-bodies/hrc/iici-syria/report-coi-syria-september2024.

15 Opmerkelijk is de unanieme oproep van de Commissarissen van de Koning aan het kabinet-Schoof om de Spreidingswet vooral uit te voeren en niet in te trekken, *de Volkskrant*, 1 november 2024.

Carolus Grütters

Voorstel 5 betreft de afschaffing van de taakstelling voor gemeenten om statushouders te huisvesten en het ‘afschaffen’ van de voorrang die statushouders zouden hebben. Het recht op opvang en de wijze waarop die vorm krijgt, is vastgelegd in het Europese recht. Dat zijn minimumnormen; ‘eronder’ gaan mag niet. Zie bijvoorbeeld de rechterlijke uitspraken over de situatie in Ter Apel.¹⁶ de huidige situatie is al ver beneden hetgeen aanvaardbaar is. Statushouders zouden geen voorrang meer moeten krijgen bij de toewijzing van sociale huurwoningen. Dat is een opmerkelijk punt, omdat deze voorrang er niet meer is. Het enige dat in de Huisvestingswet over statushouders wordt vermeld, is dat iedere gemeente – analoog aan de Spreidingswet voor asielzoekers – naar rato van het inwonertal een aantal statushouders aan huisvesting helpt. De huidige krapte op de woningmarkt maakt het moeilijk om die taakstelling te realiseren. Het afschaffen van de taakstelling zal hooguit kunnen betekenen dat statushouders in niet-zelfstandige woonvormen zullen worden ondergebracht, of als daklozen alsnog met urgentie een plek moeten krijgen.

Voorstel 6 betreft de inperking van het recht op gezinshereniging. Ook dit recht is gegarandeerd in het Europese recht. Op nationaal niveau kan het hooguit moeilijker worden gemaakt – maar niet onmogelijk. De inperking van de doelgroep tot gehuwden betekent een directe uitsluiting van partners (en kinderen) van alle andere samenlevingsvormen dan het huwelijk. Die inperking is volgens het Europese Hof van Justitie in strijd met het Europese recht.¹⁷ Het uitsluiten van volwassen kinderen zal een klein deel van de kinderen betreffen die anders voor gezinshereniging in aanmerking komen. Degenen die hier vooral door getroffen zullen worden, zijn volwassen kinderen met fysieke of geestelijke beperkingen zoals het syndroom van Down.

Voorstel 7 betreft het afschaffen van de rechterlijke dwangsom. Dat kan niet. De Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State heeft zich daar al over uitgesproken: het behoort tot het gereedschap van de rechter en daar kan het kabinet geen selectieve greep uit doen.

Voorstel 8 betreft het afschaffen van het hoger beroep in asielzaken. Als er maar één beroepsinstantie in asielzaken komt zonder de mogelijkheid van hoger beroep, dan betekent dit dat alle beroepszaken bij de vreemdelingenkamer van de rechtbank terechtkomen. Het probleem dat daarmee wordt gecreëerd, is dat alle tien de vreemdelingenkamers dan in eerste en laatste instantie rechtspreken en dat vereist enige vorm van afstemming. Dat hebben we eerder gezien, maar dat was geen succes en is bij de invoering van de Vreemdelingenwet 2000 afgeschaft met de gelijktijdige invoering van het hoger beroep.¹⁸ Verder zijn er nog wat voorstellen die in de asielstamptwet staan, maar die te onzinnig zijn om verder te bespreken.

16 Rb Den Haag 6 oktober 2022, NL:RBDHA:2022:10210; Hof Den Haag 17 oktober 2022, NL:GHDHA:2022:2078; Hof Den Haag 20 december, NL:GHDHA:2022:2429; Rb Noord Nederland 30 oktober 2024, NL:RBNNE.2024:4250.

17 HvJEU 17 november 2022, C-230/21, EU:C:2022:887.

18 Dat was de genoemde Rechtseenheidskamer (REK). Zie Terlouw (2003).

9. Afschrikking en angst

De tweede invalshoek bij de plannen van kabinet-Schoof is de populistische. Daarbij gaat het niet om redelijkheid, haalbaarheid of betaalbaarheid maar naar mijn mening eenvoudig om onzin of *bullshit* (Frankfurt, 1986). Het gaat om beleid dat is verpakt in sappige oneliners die pas bij nadere bestudering slechts zijn te kwalificeren als fictie, of ‘gelul’ zoals Galina Cornelisse dat helder verwoordde (Cornelisse, 2024).

Het doel van een dergelijke benadering is niet het asielbeleid zelf. Zoals hiervoor is duidelijk gemaakt, zijn de maatregelen onsamenhangend en ineffectief. Het werkelijke doel van populistisch asielbeleid is slechts gelegen in het suggereren van krachtdadig handelen en het angst aanjagen bij degenen die het betreft: de vluchteling die als zondebok wordt aangemerkt. Die indruk zal worden versterkt als de beleidsplannen worden afgeschoten. En dan maakt het niet uit door wie: ambtenaren, adviescolleges, rechters of andere politici. De populist heeft dan bij een volgende verkiezing een uiterst aansprekend argument in handen: ‘Wij wilden wel, maar het mocht niet van hen. Stem op ons, want dan kan het wel.’

Het antwoord op de vraag naar succesvol asielbeleid begint derhalve met het onderkennen van de noodzaak van het maken van onderscheid tussen redelijkheid en onzin: tussen hoop en angst.

Literatuur

- Böcker, A. (1998). Gedogen als instrument van het Nederlandse asielbeleid. *Migrantenstudies*, 14(4), 248-261.
- Böcker, A., & Terlouw, A. (Red.). (2013). *De gelaagdheid van de vreemdelingenregelgeving in historisch en vergelijkend perspectief*. Kluwer.
- Bronkhorst, D. (1990). *Een tijd van komen*. Mets.
- CBS. (2024). *Cohortonderzoek asielzoekers en statushouders: Asiel en integratie*. CBS.
- Cohen, R., & Joly, D. (1989). Introduction: The ‘New Refugees’ of Europe. In D. Joly & R. Cohen (Eds.), *Reluctant hosts: Europe and its refugees*, 1-14. Routledge.
- Cornelisse, G. (2024, 24 oktober). ‘Pas op journalist, laat je niet meeslepen in de bullshit van politici die de waarheid veronachtzamen’. *NRC*, 24/10/2024.
- De Haas, H. (2023). *Hoe migratie echt werkt*. Spectrum.
- De Lage Landen (website). Geraadpleegd van <https://www.de-lage-landen.com/article/gastvrij-met-mate-vluchtelingen-in-nederland-van-de-belgen-in-1914-tot-afghanen-en-oekrainers-nu>
- Frankfurt, H. (1986). On bullshit. *Raritan Quarterly*, 6(2), 81-100.
- Grütters, C. (2003). *Asielynamiek – Een systeemodynamische analyse van de Nederlandse asielprocedure in de periode 1980-2002*. Wolf Legal Publishers.
- Grütters, C. (2006). *Effecten van groepsgebonden asielbeleidsmaatregelen: Voorstudie bij Categorieaal beschermingsbeleid, een ‘nood zaak’*. Adviescommissie Vreemdelingenzaken.
- Grütters, C. (2011). De hoogste tijd: Over aantallen asielzoekers en niet bestaande fenomenen als aanzuigende werking. In K. Zwaan & A. Terlouw (Red.), *Tijd en asiel: 60 jaar vluchtelingenverdrag*. Kluwer.

Carolus Grütters

- Grütters, C. (2016). Feit en fictie in het vluchtelingendebat. *Christen Democratische Verkenningen*, 36(1), 36-48.
- Grütters, C. (2024). Het kind is nog steeds de dupe. *Christen Democratische Verkenningen, Herfst 2024*, 25-29.
- Grütters, C., & De Waele, H. 2025. Controles aan de grens van Faber zijn juridisch onhoudbaar. *NRC, Opinie 9/10/2024*.
- Huijnk, W. et al. (2022). *Met beleid van start, over de rol van beleid voor ontwikkelingen in de positie en leefsituatie van Syrische statushouders*. SCP.
- Jansen, C. (2018). Joodse vluchtelingen en de Nederlandse 'gastvrijheid' in de jaren dertig van de vorige eeuw. *Rechtsgeleerd Magazijn Themis*, 179(6), 217-220.
- Kahmann, M., Hamdi, A., & Verstappen, M. (2023). *Invloed asielbeleid op migratie naar Nederland*. Verwey Jonker Instituut.
- Leenders, M. (1998). Spanningen tussen stad en staat: De centralisatie van het vreemdelingenbeleid in de periode 1815-1940. *Migrantenstudies*, 14(4), 222-231.
- Massey, D. (1999). International migration at the dawn of the twenty-first century: The role of the state. *Population and Development Review*, 25(2), 303-322.
- Nationaal Archief (1973). 5.023.5027, inv.nr. 1455, Nota Hoofd DVZ&G aan SGvJ, onderwerp: Portugese vluchtelingen, reactie op plan Grosheide, kenmerk: AJZ 3104/E-1971 (17/9/1973).
- Nationaal Archief (1934). Minister van Justitie. (1934). Brief bijlage d.d. 30 mei 1934, 2.04.57, BIZA, BB, doos 2396.
- Nationaal Archief (1945). 5.023.5026.3, 'Nota hoofdcommissaris van politie aan PG Amsterdam', nr. 3170/1950, 18/3/1945.
- Ten Doesschate, J. W. (1993). *Asielbeleid en belangen – Het Nederlandse toelatingsbeleid ten aanzien van vluchtelingen in de jaren 1968-1982*. Verloren.
- Terlouw, A. (2003). *Uitspraak en afspraak: Samenwerking tussen vreemdelingenrechters bij ontbreken van hoger beroep*. Boom Juridische uitgevers.
- Vervliet, T., & Heyma, A. (2024). *Ruimere werkmogelijkheden asielzoekers: Maatschappelijke kosten-batenanalyse op hoofdlijnen, Eindrapport van SEO Economisch Onderzoek*. Universiteit van Amsterdam.
- Vijf Eeuwen Migratie (website). Geraadpleegd van <https://vijfeeuwenmigratie.nl/migratiebeweging/belgische-vluchtelingen-nederland-tijdens-de-eerste-wereldoorlog>
- Walaardt, T. (2012). *Geruisloos inwilligen: Argumentatie en speelruimte in de Nederlandse asielprocedure, 1945-1994*. Verloren.